

ANADOLU SELÇUKLU TAÇKAPILARINDA KAVSARA SİSTEMLERİ

Dr. Öğr. Üyesi Çiğdem ÖNKOL **ERTUNÇ**¹
orcid.org/0000-0003-3783-2778

ÖZET

Taçkapılar, mimarlık tarihinin çeşitli dönemlerinde dış kütlelerin en belirgin elemanı olarak tasarlanmışlardır. Taçkapılarda giriş açıklığı az veya çok derin bir niş içine yerleştirilmiş, bu niş de dikdörtgen bir çerçeve içine alınmıştır. Ana niş olarak adlandırılan bu alan derinleştikçe taç kapının mimari etkisi artar. Taçkapı ana nişini örten alana kavsara denilir ve genellikle sivri bir kemerle kuşatılmışlardır. Ana nişin derin tutulması, bu kısmın derinliğinin artmasını sağlar ve bu bölümler tonozlu veya mukarnash bir örtüyle örtülür. Kavsaralar, barındırdıkları derinlik girişinin üç boyutlu bir şekle bürünmesine vesile olan unsurlardır.

Anahtar Kelimeler: Taçkapı, kavsara, niş, mukarnas, mimari.

ABSTRACT

KAVSARA SYSTEMS IN THE GATES OF ANATOLIAN SELJUK

Portals were designed as the most prominent element of the external mass in various periods of architectural history. In the portals, the opening is located in a more or less deep niche, which is enclosed in a rectangular frame. The deeper the so-called main niche, the greater the architectural impact of the portal. The area covering the main niche of portal is called kavsara and is usually surrounded by a pointed arch. Keeping the main niche deep increases the depth of this part and these sections are covered with a vaulted or mukarnashed cover. Kavsaralar are the elements that allow the entrance totake on a three dimensional shape.

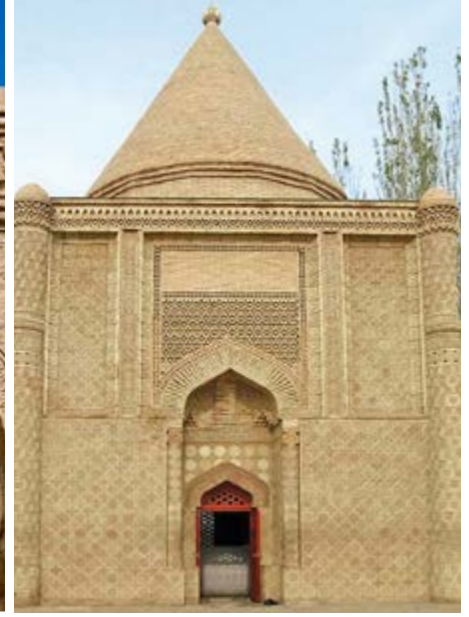
Key words: Portal, kavsara, niche, mukarnas, arthitecture

¹ Necmettin Erbakan Üniversitesi, Güzel Sanatlar Fakültesi, Geleneksel Türk Sanatları Bölümü, cigdemertunc@hotmail.com
Bu makale 2016 tarihli "Anadolu Selçuklu Dönemi Taç kapılarında Tezyinat" isimli tezden güncellenerek üretilmiştir.

Görsel 1
Buhara Samanoğlu İsmail Türbesi Kavsara
Erişim: 10.12.2019
<https://twitter.com/Irasulov/status/1011482486709383168/photo/2>

Görsel 3
Çanbul Ayşe Bibi Kumbeti Taç kapısı

“Anadolu Selçuklu çağında taçkapı kavramı birbirine paralel bir gelişim izlemiştir. Boyut ve işlev farkı gözetmeksizin cephenin odak noktasını teşkil eden taçkapı, bir heykel gibi düşünülerek bütün unsurları ile ele alınmıştır. Artukluların hüküm sürdüğü bölgeleri bunun dışında tutarsak cephe içerisinde ayrı bir konuma sahip olan kapılar, zamanla yan kanatlarla değerlendirilerek bütünsel bir anlayışla ele alınmıştır. İçinde ve diğer dış yüzeylerinde süsleme unsuru taşımayan yapılarda bile taçkapıların süslendiği gözlenmektedir. Selçuklulardaki bu çok işlemeli kapı anlayışına rağmen sonraki dönemlerde bu geleneğe pek rastlanılmamıştır. Özellikle Osmanlı yapılarında sade mimari anlayışı ile uyumsuz bir görünüm taşıyacak olan taş süslemeli taçkapılardan kaçınılmıştır” (Ünver, 1988, s. 347). “Bunun yerine taçkapı yüzeyini profillemeler ile belirleyen sade bir görüntü benimsenmiştir. Anıtsal taçkapı anlayışının terk edilmesi Osmanlı camilerinde kullanılan son cemaat yeri revakından dolayı olmalıdır” (Ögel, 1990, s. 25, Özbek, 2002, s. 898).

“Selçuklular pek çok coğrafyada etki gösteren bir kültür ortamıdır. Üzerinde geliştiği topraklarda çeşitli eserler vermiş olan Selçukluların, günümüze ulaşmış örneklerinden mimari gelenekleri hakkında temel bilgilere sahip olabiliriz. Asya ve İranda bulunan erken tarihli mimari eserler ve taçkapılar ilerleyen dönemlerde ortaya çıkartılan eserlerin öncülüğünü etmektedirler. Taçkapılarda uy-

gulanan mukarnaslı veya sivri kemer tonozlu kavsaraları, köşe sütuncukları, kavsara kuşatma kemerleri, mihrabiye-ler gibi taçkapı unsurlarının örneklerini İran ve Suriye’deki Selçuklu eserlerinde görmek mümkündür” (Bayburtoğlu, 1976, s. 77). Ancak bu durum tamamen Anadolu Selçuklu taçkapılarına benzer bir konum içerisinde kullanıldığını göstermez.

“Türk mimarisinde taçkapıların gösterişli ve süslü şekilde yapılması geleneğinin Karahanlılarla başladığı görülür. Bu gelenek zaman içerisinde diğer Türk devletlerini de etkilemiş, hâkimiyet tesis ettikleri bölgelere bu sistemi götürmüşlerdir. Bu etkileşim sonucunda Anadolu Selçuklularının 13. yüzyılda, kendilerine özgü bir taçkapı stili ortaya koydukları görülmektedir” (Baysal, 2014, s. 132).

907 tarihli Buhara Samanoğlu İsmail Türbesi taçkapısı, dikdörtgen bir çerçeve içerisinde, sivri kemerli tonozlu bir kavsaraya sahiptir. Kapının her iki tarafında iki adet süslemesiz köşe sütuncuğu bulunmaktadır (Görsel 1). 1078 tarihli Buhara Ribat-ı Melik taçkapısında dikdörtgen çerçeve geniş bir geometrik şeritle belirlenmiştir. Çerçeve zemine kadar inmemele iki metre kadar yüksekte kalmıştır. Tipik kavsaranın başlangıç kemeri sivri olup üzerinde kufi bir yazı şeridi bulunmaktadır. Ana niş içindeki giriş kapısı sivri kemerlidir (Görsel 2). 11. yüzyıl sonuna tarihlenen Çanbul Ayşe Bibi Kumbeti taçkapısı cephe ile bir bütün oluşturulmaktadır.

Basık bir kemerle örtülü olan giriş kapısı aralığı sivri kemer tonozlu bir kavsara ile örtülüdür. Aysa Bibi Kümbetî'nin taç-kapısı iki tarafında bulunan sütunçeler ve sütunçe başlıkları ile günümüz taçkapı geleneğine erken dönem eserleri arasında benzeyen örneklerden biridir. 11. yüzyıl sonlarına tarihlenen Talhatan Baba Cami taçkapısı, taçkapı geleneğinin ana hatları ile yansıttığı bir örnektir. Talhatan Baba Cami kapısı oldukça büyüktür ve tuğlaların çeşitli şekillerde dizilmesi ile elde edilmiş süslemeleri vardır (Görsel 3,4).

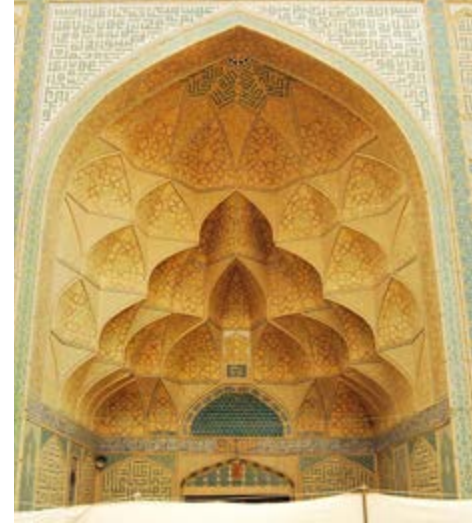
Bugün ayakta duran eserlerin en önemlileri arasında 1072 İsfahan, 1133 Ardistan, 1135 Zevvare Mescid-i Cuma'ları sayabiliriz. İsfahan Mescid-i Cuma ve Zevvare Mescid-i Cuma taçkapılarında dikkati çeken önemli özellik dört köşeden kubbe yuvarlağına geçişi sağlayan tromplarla kavsara kısmının iptidai mukarnas kimliği ile benzerlik göstermesidir (Görsel 5,6).

Anadolu Selçuklu mimarisinde önemli bir yer teşkil eden taçkapılar; kavsara, kuşatma kemerleri, süsleme şeritleri, gülbezek ve madalyonlar gibi çok sayıda elemanın bir arada kullanımıyla oluşturulmuş önemli unsurlardır. İslam mimarisinde taçkapı ile giriş kısmını anıtsal bir görünüm veren, iç bükey örtü kesimine kavsara adı verilmektedir. Özellikle Selçuklu dönemi yapılarında görülen kavsara cephede, ağırlık merkezini oluşturan temel bir elemandır. Taçkapının cephede göze çarpmasını sağlayan özelliklerden en önemlisini teşkil eden kavsara kısmı cephe yüzeyinden belirli bir çıkıntı göstermesi en dikkat çekici unsurdur.

Anadolu Selçuklu taçkapılarında görülen kavsara sisteminin tarih sırasına göre gelişimlerini saptayabilmek, örneklerin çoğunlukla aynı özellikleri taşıması bakımından pek mümkün değildir. İncelenen taçkapı kavsara sistemlerinde farklılıklar görülmektedir. Örneğin çoğu taçkapıda, konik şekilli stalaktit olarak adlandırılan (Tuncer, 2001, s. 382) mukarnas tarzı oluşturulmuş kavsaralar bulunduğu gibi basit bir düzen içerisinde ele alınmış sade yapılı kavsara örtü sistemleri de bulunmaktadır. Özellikle erken tarihli bazı yapılarda sivri kemer tonozlu olarak adlandırabileceğimiz konik alanın bulunmadığı bazı taçkapılar bulunmaktadır. Bu tip taçkapılarda ana niş, sivri kemerli bir tonoz parçasıyla örtülü olup tonoz bitiminde giriş kapısı kemeri arasında kalan kısım düz sath olarak belirlenmiş, çoğu örnekte kitabe levhası bu satha yerleştirilmiştir. Çoğunun ana niş yüzeyinde sadece bu kitabe alanı bulunmaktadır (Ünal, 1982, s. 35).

Görsel 4
Talhatan Baba Cami Taç kapı
Erişim: 9.12.2019 <https://www.sanatinyolculugu.com/talhatan-baba-camii>

Görsel 5
İsfahan Cuma Mescidi Kavsara
Erişim: 09.12.2019 <https://cinore.k.wordpress.com/2013/06/29/iran-gezi-notlari-14-isfahan-part1/>

Görsel 6
Zevvare Cuma Mescidi Taç kapı
Erişim: 09.12.2019 <https://www.sanatinyolculugu.com/zevvare-mescid-i-cumasi/>

Konya Afyon yolu üzerinde bulunan Dokuzun Han ve Kadın Han, Denizli Çardak Han, Antalya Burdur yolu üzerindeki Kırkgöz Han, Antalya Karatay Medresesi, Isparta Gelendost Ertokuş Kervansarayı ve Eğirdir Ertokuş Medresesi, Konya Ankara yolu üzerinde bulunan Horozlu Han, Akşehir Ulu Cami, Anıtkaya Eğret Han, Denizli Akhan, Konya Sırçalı Medrese taçkapılarında sade bir şekilde oluşturulmuş, sivri kemer tonozlu kavsara sistemleri bulunmaktadır. Yüzeyde bulunan kitabelere ek olarak bazı sivri kemer tonozlu taçkapılarda kapı üzeri kemer arasında bulunan kı-

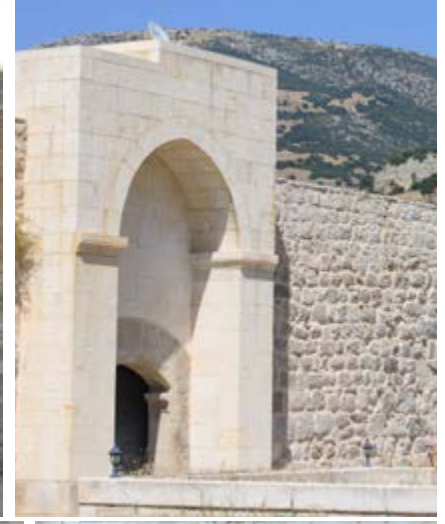
Görsel 8
Dokuzun Han
Kavsara

Görsel 9
Çardak Han Kavsara

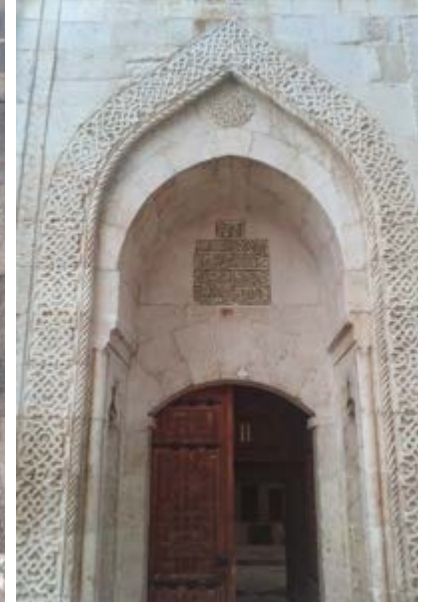
Görsel 10
Ertokuş Kervansarayı
Kavsara

Görsel 7
Kadın Han Kavsara

Görsel 11
Kırkgöz Han Kavsara

Görsel 12
Atabey Ertokuş
Medresesi Kavsara

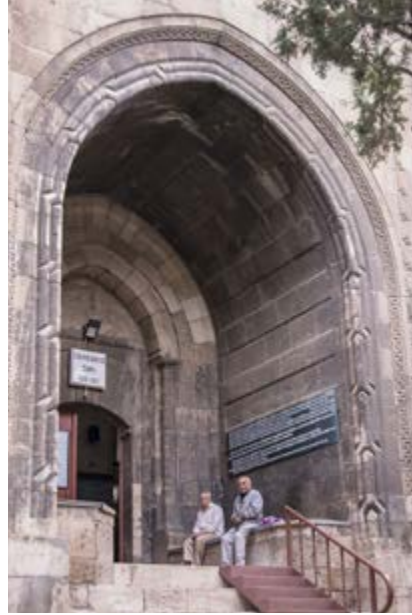
sımda bazen gülbezek veya farklı üsluplarda düzenlenmiş süslemeler yer almaktadır. Kadın Han'da görülen dörtgen çerçeveli gülbezek tarzı bezemeler bu tip taçkapılara örnek teşkil etmektedir (Görsel 7-13).

Sivri kemer tonozlu kavsaralarda farklı bir grup olarak değerlendirilmesi mümkün olan kapının daha derine alınmasıyla bir eyvan izlenimi veren örnekler vardır. Amasya Gökmedrese'de görülen bu tip kavsara nişin diğer örneklerle nazaran daha derinlemesine konumlandırılması açısından farklıdır (Görsel 14).

Sivri kemer tonozlu kavsaralardan farklı olarak ana nişin cephe yüzeyinin tonoz başlangıç kemerinden farklı boyutlarda planlanmış kavsara sistemleri de bulunmaktadır. Az sayıda örnekte karşılaştığımız bu grupta ana niş yüzeyi ve tonoz kemeri arasındaki mesafenin kademelendirme olmadan küçülerek birleştiği görülür. Alanya- Antalya yolu üzerinde bulunan Şarapsa Han, Afyon Taş Han ve Burdur Antalya yolunda bulunan İncir Han taçkapılarının kavsara sistemleri bu gruba dâhildir (Görsel 15-18).

Görsel 13
Horozlu Han Kavsara

Görsel 14
Amasya Gök Medrese Kavsara
Erişim: 12.12.2019 https://www.archnet.org/sites/1869/media_contents/127761

Görsel 15
Şarapsa Han Kavsara

Şarapsa Han, Taş Han ve İncir Han kavsaralarına benzer özellikler taşıyan Konya İnce Minareli Medrese taçkapı kavsarası bahsi geçen iki mimari eser taçkapısından farklı olarak yüzeyinde bulunan yazı ve bezeme alanları ile dikkati çekmektedir. Diğer iki örnekte görülen sadelik İnce Minareli Medrese'de bulunan yoğun bezemeli kavsarada tamamen farklılaşmış yüzeyin bezemesi ile oluşturulan derinlik hissi iyice belirginleştirilmiştir.

Kavsara sistemleri inşaları sırasında birtakım geçiş problemleri ile karşılaşması muhtemel yapı elemanlarıdır. Çeyrek küre planlı kavsaradan yarım daire profile geçiş sorunu olarak değerlendirilmesi mümkün olan bu problem bazı eserlerde köşe tromplarının konumlandırılması ile çözülmüştür. Antalya Şarapsahanda bu tarz geçiş elemanı olarak kullanılmış köşe trompları açık bir şekilde görülmektedir (Görsel 15). İncir Han'da ise ana nişin yan yüzlerindeki konsolların ana niş cephe yüzüne doğru genişlemesi ile yarım daire şekilli profile geçiş sağlanmıştır (Ünal, 1982, s. 36). Köşe tromplar ve genişleyen niş sistemi İnce Minareli Medrese'de yüksek kabartma tekniğinde yapılmış bitkisel bezemeli köşe elemanları ile sağlanmıştır.

Selçuklu dönemi taçkapılarında daha çok mukarnaslı kavsaralara rastlanmaktadır. Ortaçağ Anadolu Türk mimarlığı

ında yaygın bir biçimde kullanılmış ve Osmanlı mimarlığına değin belirli bir gelişme çizgisi oluşturan (Ödekan, 1997, s.1) mukarnas, belli bir şekil ve kural dizgisi olan ve barındırdığı iç bükey oyukların kökeni açısından ortak bir görüşün saptanamadığı özel bir yapı elemanıdır (Tuncer, 2001,s.361). Arapça Sad ve Sin (سِنَّرَقْم / سِنَّرَقْم) ile yazılan mukarnas, İslamı üç boyutlu dekoratif veya yapısal bir mimari öğe olup kademeli petek görünümlü hücre (Niş) katmanlarından oluşur (Daldal, 2019, s.10). Metin Sözen ve Uğur Tanyeli kavsaralarda sıklıkla karşımıza çıkan mukarnasın tanımını yaparken şu ifadelerde bulunmuşlardır:

Yan yana ve üst üste yerleşen prizmatik öğelerin dışa doğru derece derece taşarak, genellikle, simetrik bir düzen içinde dizildiği üç boyutlu bir mimari bezeme öğesi ve strüktür. Yalnız İslam ülkelerinde uygulanan mukarnasın örneklerinde sütun başlıklarında, taçkapılarda, geçiş öğelerinde, şerefelerde, kornişlerde ve nişlerde rastlanılır. Bir olasılıkla İran'da 11. yy'ın başında ortaya çıktığı sanılan mukarnasın kökeni tartışmalıdır (Sözen-Tanyeli, 2012, s.216).

“Mukarnas, İran yapılarında köşe tromplarından esinlenerek formunu bulmuştur. İsfahan'daki camilerde bulunan köşe tromplarının daha ufak tromplara bölünerek bütünde mukarnas sistemini oluşturmaya başlamış olması bunu

Görsel 16
İncir Han
Kavsara

Görsel 17
Taş Han Kavsara

Görsel 18
İnce Minareli
Medrese Kavsarası

Görsel 19
Ardistan
Mescid-i
Cuma

göstermektedir (Ögel, 1966, s. 99). Özellikle 1105 tarihli Gülpayegan Mescid-i Cuma'da bulunan dört parçalı tromp oluşumu Selçuklu sanatında görülen mukarnasın temelini oluşturmaktadır" (Görsel 20). "Anadolu'da mukarnasın ilk olarak 1192 tarihli Nevşehir-Aksaray yolunda bulunan Alay Han'da yapıldığı kabul edilmektedir" (Ödekan, 1977, s. 94). Her örnekte farklı görünüşlerde karşımıza çıkabilen kompleks bir unsur olan mukarnas bezemede sürekli değişen diziliş tarzı sonsuz tezyini unsurlar barındırması bakımından önemlidir" (Ögel, 1966, s.100), (Görsel 21).

"Anadolu'daki mimari yapılarda taçkapı süslemesi daha zengin bezemeli bir taş işçiliği barındırmaktadır. Taçkapı merkezini oluşturan kavsara kısmı, taçkapılarda bezenen kısımların da merkezini oluşturması bakımından önemlidir. Oluşturulan derinlik hissi süslemenin bu alan üzerindeki sonsuzluğunu perçinlemektedir. Mukarnas, özünde bezeme niteliği taşımasına rağmen, mimaride doğrultusu değişen yüzeyler arasında geçiş sağlaması yönüyle yapısal öge olarak da değerlendirilmektedir"(Ödekan, 1977, s. 446, Mülayim, 1982, s. 192). "Genellikle mukarnaslı bir kavsara ile taçlandırılan taçkapılarda bu alanlarda bulunan bezemeler, dönem dönem değişiklikler gösterebilmektedir. Yine Anadolu mukarnaslarında "Tezyin edilme, tezyinat" anlayışı önemli ölçüde ilerlemiştir"(Ögel, 1966, s. 43).

"Mukarnas sistemi kendine özgü geometrisi ve simetrisi ile muhteşem bir yapı örgüsüdür. Yapıdaki yerine göre örtülendirme, geçiş bölümü, silme veya çerçeve olarak kullanıldıkları gibi özellikle taçkapı ana niş ekseninde belki de taçlandırma içgüdüğü ile oluşturuldukları gözlemlenmektedir" (Durukan, 2002, s.261-274). "Her nerede kullanılsa kullanılsa ortak yön olarak zengin görünümü, mimari bir kazanım olarak değerlendirilmektedir. Yontu sanatının farklı bir yorumu olarak esnekliği, çeşitliliği ve üçüncü boyut arayışı dikkat çekicidir" (Tuncer, 2001, s. 362).

Görsel 20

Gülpayegan Mescid-i Cuma

Erişim: 12.12.2019.https://www.asasara

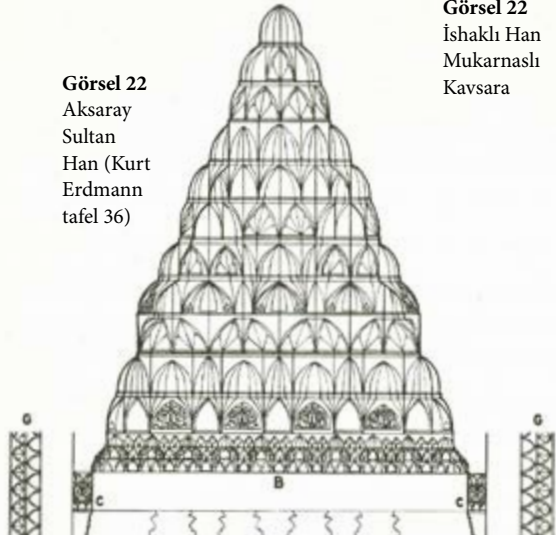

Görsel 21

Alay Han Kavsara

Görsel 22
Aksaray
Sultan
Han (Kurt
Erdmann
tafel 36)

Görsel 22
İshaklı Han
Mukarnaslı
Kavsara

Görsel 22
Battal Gazi Ulu Cami
Mukarnaslı Kavsara

“Tezyinat, mukarnası oluşturan hücre dilimlerinin üzerlerine yapıldığı gibi yelpazevari tarzda çok kanatlı bir görüntü sergileyen mukarnaslar bazen bu özgün karakterinin katmerlenmesi ile diğer tezyini karakterlerde sıklıkla bahsettiğimiz sonsuzluk hissini göstermektedir”(Ögel, 2006, s. 475). “Feracetli” olarak adlandırılan çok yüzlü anlamına gelen bu sistem hücrelerin derin yivlerle şekillendirilmesi ile ortaya çıkmaktadır”(Ögel, 1966, s. 100).“Derin yivler mukarnas girintilerinin sayısından ziyade katmanlı görüntüsünün göze çarpmasına vesile olmaktadır. Yivler sayesinde görüntüde oluşan derinlik hissi mukarnas sisteminin temelindeki derinlik anlayışını perçinlemektedir. Tek tek sıralar halinde olmalarına rağmen mukarnas sisteminin farklı farklı ele alınış şekilleri vardır.Genelde hücre dilimlerinin yüzeyinde yer alan yelpaze dilimleri tek hareket unsurunu

oluşturmaktadırlar. Bunun dışında mukarnas nişi yüzeyinin sade bırakılmış şekilleri de vardır. Mukarnas dizinlerinin uç kısımları, kavsara kısmında basamaklı bir görünüş sergiler” (Arık, 2007, s. 118).

“Her taçkapıda ayrı bir kişilik kazandıran mukarnaslarda kademelenme az sayıda örneğin dışında sistemli bir düzen içerisinde oluşturulmuştur. Bu kademelenmeleri genel olarak da olsa bazı kurallar ışığında açıklamak mümkündür”(Ünal, 1982, s. 32).

Sistem olarak bir niş havasını taşıyan mukarnas, birbiri üzerine sıralanan katmanların kendinden önce gelen sıradan dışarıya küçük bir taşma yapması ile oluşmuştur. Bu şekilde yukarıya doğru konik bir düzen taşımaktadırlar.

Görsel 25
Alay Han
Mukarnaslı
Kavsara

Görsel 27
Tuzhisar Sultan
Han Taç kap
Erişim: 12.12.2019
<https://www.semerkanddanbosnaya.com/portfolio/sultanhani/>

Görsel 26
Şifaiye Medresesi
Mukarnaslı
Kavsara

Görsel 28
Susuz Han
Mukarnaslı
Kavsara

Gerekli kademelenmenin sağlanması için yani taçkapı mukarnas düzeninin oluşturulması ve her bir sıranın uygulanması sırasında geriye bağlantıların ve dolgular için gerekli işlemlerin ınsal bir düzen içerisinde oluşturulması gerekmektedir.

Mukarnas oyuntularının derinleşmesi, yivlerinin oluşması veya gruplanarak kazandıkları konsolvari sistemin devamında oluşan dirseklerin işlenişi ve her bir grubun gösterdiği düzen bu sistemin taçkapı tezyinatı anlayışında sade bir "Gölge" etkisi ile tezyini kapının karakterine ayak uydurmaya çalışılmış, temel bir düzen olduğunu göstermektedir.

Mukarnas düzeninde her bir taçkapı mukarnasının bazen şekil bazen kütle olmak üzere değişik sistemlerde ele alın-

dığını görmekteyiz. Bazı örneklerde mukarnas oyuntularının yayvanlaşarak derin ve daha büyük ölçekli tutulurken, bazı örneklerde ise daha küçük ve dik tutularak daha dik bir kubbeciğin oluştuğu görülür.

Sultandağı İshaklı Han'ı, Malatya Battal Gazi Ulu Cami, Alay Han, Sarıhan, Sultan Aleaddin Cami, Susuz Han, Şifaiye Medresesi ve Tuzhisar Sultan Han'da kullanılan yayvan ve büyük düzenli mukarnas örüntü daha iri bir niş oyun-tusunun ortaya çıkmasına sebep olmuştur (Görsel 23-28).

Sivas Gök Medresede, Beyşehir Eşrefoğlu mukarnas sistemlerinde oyuntuların dik ve küçük sistemi, nişin daha fazla sivri ve ters külah veya konik bir sistemde ortaya çıkmasına neden olmuştur (Görsel 29-32).

Görsel 29

Sivas Gök Medrese
Mukarnashlı Kavsara

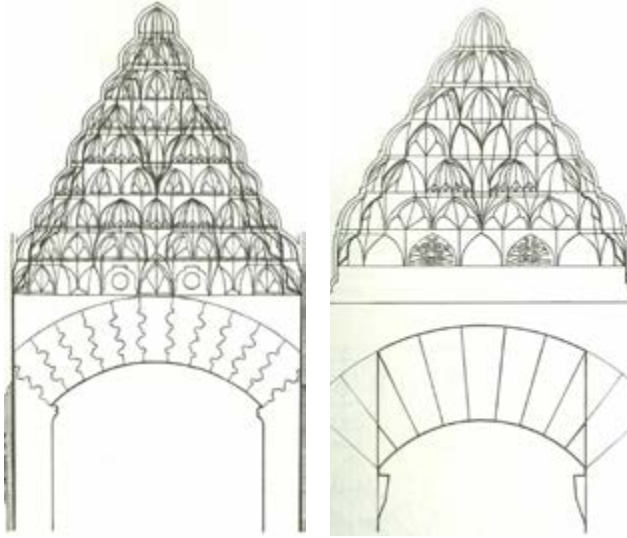
Görsel 30
Beyşehir Eşrefoğlu Cami
Mukarnashlı Kavsara

Kavsaralarda bulunan mukarnas sisteminde genel olarak yedi ve dokuz sıralı olan örnekler bulunmaktadır. Bu sayı bazen fazlaşmakta iken bazen daha az sayıda sıranın bulunduğu örneklere rastlanır. Sivri kemer tonozlu kavsaralarda karşılaşılan mukarnas dizisinde karşılaşılan problemler mukarnashlı kavsaralarda yiv sayısının fazla olması ve düzenin kalabalıklığı bu problemin daha rahat aşılmasına sebep olmuştur.

Mukarnaslarda taş oyma tekniği bulunmaktadır. Oyulmuş hücrelerin yüzeylerinde yontma tekniğiyle oluşturulmuş tezyinat kullanılmıştır. Bu tezyinat genel olarak taçkapı tezyinatında bulunan bitkisel bezemeye orantılı olarak kullanılan rumi gruplarının kullanıldığı kompozisyonlardır.

SONUÇ

Anadolu Selçuklu dönemi, yapılarıdaki taçkapıların görkemli ön plana çıktığı bir dönemdir. Bu dönemde inşa edilen hemen hemen her bir yapının, kendi çapında büyük anıtsal bir taçkapısı bulunmaktadır. Yapının türü ne olursa olsun taçkapılar, giriş cephelerinin genellikle ortasına yerleştirilmiştir. Özellikle camilerde taçkapılar daima mihrapla aynı eksen üzerine gelecek şekilde kuzey duvarının ortasına yapılmıştır. İncelediğimiz bütün taçkapılar genellikle yapıdan form olarak daha büyük planlanmışlardır. Yani yapı boyutunda daha yüksek olarak planlanmış yan kanat çıkıntılarında sahip kapılardır. Yan kanatlar ortalama bir buçuk metrelik bir alanda olup özellikle süslemeli bordür düzeneklerinin yoğun bir şekilde kullanıldığı

Görsel 31
Ağzıkara Han (Kurt
Erdmann tafel 63)

Görsel 32
Susuz Han (Kurt
Erdmann tafel 123)

alanlardır. Taçkapının abidevi görünümünü fazlalaştıran bu kanatlar, aynı zamanda derinlemesine bir ana giriş nişi elde edilmesine de olanak sağlamışlardır. Görünüşte üçüncü boyut izlenimi veren ana nişlerin çoğu sivri kemer tonozlu bir kavsara veya mukarnas kavsara ile örtülmüştür.

Yüzyılın ilk dönemlerinde yapılmış olan Sultandağı İshaklı Han, Malatya Battal Gazi Ulu Cami, Alay Han, Sarıhan, Sultan Aleaddin Cami, Susuz Han, Şifaiye Medresesi ve Tuzhisar Sultan Han'da oldukça geniş ve tezyinatsız bırakılan mukarnas oyuntuları yer almaktadır. Sivas Gök Medrese, Sivas Çifte Minareli Medrese, Buruciye Medresesi, Erzurum Çifte Minareli Medrese gibi daha geç dönemde yapılmış mimari eserlerde mukarnas nişleri daha küçük ve mukarnas sıraları daha fazladır. Bunun yanı sıra Sivas Gök Medrese taçkapısı kavsarasındaki artan mukarnas sayıları ve oluşan sarkıtları Osmanlı dönemi yapılarındaki mukarnasların hazırlayıcısı niteliğini taşımaktadır. Az sayıda örnekle bu oyuntuların içerisinde basit rumi formlu simetrik bezemeler bulunmaktadır. Mukarnaslar genel olarak yedi ve dokuz sıra olarak oluşturulmuş, bu sayı az sayıda örnekte on bir sıraya kadar yükselmiştir.

KAYNAKÇA

Arık, O. (Der.).(2007). Anadolu Selçuklu Toplum Yaşamında Çini, Anadolu'da Türk Devri Çini ve Seramik Sanatı, (Ed. Gönül Öney ve Zehra Çobanlı). Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları. 29-69.

Bayburtoğlu, Z. (1976). Anadolu Selçuklu Devri Büyük Programlı Yapılarında Önyüz Düzeni, Vakıflar Dergisi. 67-126. Ankara: TC. Vakıflar Genel Müdürlüğü Yayınları.

Baysal, A. F. (Der.).(2014). Konya Selçuklu Taş İşçiliğinde Rumi Motifler. Geleneksel Mimarinin Yaşayan İnsan Hazinesi, Ankara: Grafiker Yayınları.

Daldal, Y. (2019). Erken Osmanlı Mimarisinde Mukarnas (İznik, Bursa, Edirne), SDÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü İslam Tarihi ve Sanatları Anabilim Dalı (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Isparta.

Ödekan, A. (1997). "Mukarnas". Eczacıbaşı Sanat Ansiklopedisi, İstanbul: YEM Yayın.1306-1307.

Ögel, S. (1988). Mimar Sinan'ın Eserlerinde Süsleme ve Mimarinin Bütünlüğü, Türk Vakıf Medeniyeti Çerçevesinde Mimar Sinan ve Dönemi Sempozyumu, VI. Vakıf Haftası, Ankara, 347-361.

Ögel, S. (1966). Anadolu Selçuklularının Taş Tezyinatı, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.

Özbek, Y. (2002). Ortaçağ Anadolu Türk Mimarisinde Süsleme, Türkler, Ankara: Yeni Türkiye Yayınevi. VII. 893-910.

Sözen M.-Tanyeli, U. (2012). Sanat Kavram ve Terimleri Sözlüğü, İstanbul: Remzi Kitabevi, 216.

Tuncer, O. C. (2001). Anadolu Selçuklu Taçkapılarında Mukarnas, I. Uluslararası Selçuklu Kültür ve Medeniyeti Kongresi, Konya: S.Ü. Basımevi, C. II.361-387.

Ünal, H. R. (1990). Mimar Sinan'ın Eserlerinde Selçuklu ve Beylikler Dönemi Mirası, Milli Kültür, 71. 22-26.

Ünal, H. R.(1982). Osmanlı Öncesi Anadolu Türk mimarisinde Taçkapılar. İzmir: Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları.

Ünver, S. (1960). Selçuk ve Osmanlı Abidelerinde Muazzam kapılar, Türk Yurdu, 10 Ankara, 53.